

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/115/220-223>

Cavid Haşimli

Bakı Dövlət Universiteti

Magistrant

<https://orcid.org/0009-0006-6460-3056>

hasimlicavid4@gmail.com

Qida sektorunda qiymət siyasətinin formalaşmasında hüquqi çərçivənin səmərəliliyi

Xülasə

Qida sektoru əhalinin sağlamlığı və iqtisadi sabitlik baxımından strateji əhəmiyyətə malikdir. Bu sahədə qiymət siyasətinin düzgün və ədalətli formalaşması həm istehlakçıların rifahı, həm də sahibkarların dayanıqlı fəaliyyəti üçün vacibdir. Qiymət siyasətinə təsir edən əsas amillərdən biri isə hüquqi çərçivənin mövcudluğudur. Hüquqi mexanizmlər qiymətlərin tənzimlənməsi, inhisarçılığın qarşısının alınması, keyfiyyət və təhlükəsizlik standartlarının qorunması kimi vacib funksiyaları yerinə yetirir.

Azərbaycan Respublikasında qida sektorunu tənzimləyən hüquqi baza bir sıra qanun və normativ aktlardan ibarətdir. Bunlara "Antiinhisar fəaliyyəti haqqında", "İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında" və "Ərzaq məhsulları haqqında" qanunlar daxildir. Bu sənədlər qiymətlərin şəffaf və ədalətli formalaşmasını təşviq etsə də, bəzi hallarda icra və nəzarət mexanizmlərinin zəifliyi səbəbindən effektivlik aşağı düşə bilər.

Araşdırmalar göstərir ki, hüquqi çərçivənin səmərəli olması üçün onun çevikliyi, bazar şəraitinə uyğunluğu və tətbiq mexanizmlərinin işləkliyi əsas şərtlərdir. Eyni zamanda, hüquqi normaların sahibkarlar və istehlakçılar arasında balansı təmin etməsi vacibdir. Nəticə etibarilə, qida sektorunda qiymət siyasətinin uğurla formalaşması və tətbiqi hüquqi çərçivənin səmərəliliyi ilə birbaşa bağlıdır və bu sahədə davamlı islahatlara ehtiyac duyulur.

***Açar sözlər:** qiymət siyasəti, qida sektoru, hüquqi çərçivə, tənzimləmə, istehlakçı hüquqları*

Javid Hashimli

Baku State University

Master student

<https://orcid.org/0009-0006-6460-3056>

hasimlicavid4@gmail.com

Effectiveness of the Legal Framework in Forming Price Policy in the Food Sector

Abstract

The food sector is of strategic importance in terms of population health and economic stability. The correct and fair formation of pricing policy in this area is important for both the well-being of consumers and the sustainable activities of entrepreneurs. One of the main factors affecting pricing policy is the existence of a legal framework. Legal mechanisms perform important functions such as price regulation, prevention of monopoly, and protection of quality and safety standards.

The legal framework regulating the food sector in the Republic of Azerbaijan consists of a number of laws and regulatory acts. These include the laws "On Antimonopoly Activity", "On Protection of Consumer Rights" and "On Food Products". Although these documents promote transparent and fair price formation, in some cases their effectiveness may decrease due to the weakness of implementation and control mechanisms.

Studies show that for a legal framework to be effective, its flexibility, compliance with market conditions and the functionality of its implementation mechanisms are the main conditions. At the same time, it is important that legal norms ensure a balance between entrepreneurs and consumers. Consequently, the successful formation and implementation of pricing policy in the food sector is directly related to the effectiveness of the legal framework, and continuous reforms are needed in this area.

Keywords: *Pricing policy, food sector, legal framework, regulation, consumer rights*

Giriş

Müasir dövrdə əhalinin sosial rifahının təmin olunmasında və iqtisadi sabitliyin qorunmasında qida sektorunun rolu əvəzolunmazdır. Ərzaq məhsulları gündəlik tələbat malları olmaqla yanaşı, həm də milli təhlükəsizlik və strateji ehtiyat baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu səbəbdən, qida sektorunda qiymət siyasətinin düzgün şəkildə formalaşdırılması və həyata keçirilməsi mühüm məsələdir. Qiymətlərin ədalətli və balanslı müəyyən olunması təkcə iqtisadi deyil, həm də sosial aspektlərdən böyük önəm daşıyır. Bu prosesə təsir edən mühüm amillərdən biri isə hüquqi çərçivə və onun tətbiq mexanizmləridir.

Hüquqi çərçivə bazar münasibətlərinin tənzimlənməsi, rəqabət mühitinin qorunması, inhisarçılığın qarşısının alınması və istehlakçı hüquqlarının müdafiəsi baxımından əhəmiyyətli funksiyalar daşıyır. Azərbaycan Respublikasında bu sahəni tənzimləyən bir sıra qanun və normativ aktlar mövcuddur ki, onların düzgün tətbiqi qiymət siyasətinin effektivliyinə birbaşa təsir göstərir. Lakin bəzi hallarda hüquqi mexanizmlərin icrasında qarşıya çıxan çətinliklər və bazarın dinamikasına uyğunlaşmayan yanaşmalar qiymət siyasətinin optimallaşdırılmasını çətinləşdirə bilər. Bu məqalədə qida sektorunda qiymət siyasətinin formalaşmasında hüquqi çərçivənin səmərəliliyi təhlil ediləcək, mövcud problemlər və onların həlli yolları araşdırılacaqdır (Abbasov, Səfərli, 2021).

Tədqiqat

Müasir dövrdə əhalinin sosial rifahının qorunması və iqtisadi sabitliyin təmin edilməsi məqsədilə qida sektorunun davamlı inkişafı və dayanıqlığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qida məhsulları insanların gündəlik həyatında əsas yer tutduğundan, bu sahədə tətbiq edilən qiymət siyasəti həm sosial, həm də iqtisadi baxımdan strateji rol oynayır. Qiymətlərin ədalətli, şəffaf və sabit şəkildə formalaşdırılması üçün hüquqi tənzimləmə mexanizmləri zəruridir. Qiymət siyasətinin hüquqi əsaslara söykənməsi bazarda inhisarçılığın qarşısını almağa, azad rəqabəti təmin etməyə və istehlakçıların hüquqlarını qorumağa yönəlmişdir (European Commission, 2022).

Azərbaycan Respublikasında qida sektorunda qiymət siyasətinin tənzimlənməsi müxtəlif normativ-hüquqi aktlar vasitəsilə həyata keçirilir. Bu qanunlar arasında “Antiinhisar fəaliyyəti haqqında” qanun, “İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında” qanun, “Ərzaq məhsulları haqqında” qanun və digər aidiyyəti normativ sənədlər mövcuddur. Qanunvericiliyin məqsədi həm sahibkarların, həm də istehlakçıların maraqlarını balanslaşdırmaq, məhsul və xidmət bazarında ədalətli münasibətləri qorumaqdır. Lakin bu hüquqi çərçivənin effektivliyi onun yalnız mövcudluğu ilə deyil, həm də praktikada necə tətbiq olunması ilə müəyyən edilir (Niftiyev, 2021).

Qiymətlərin süni şəkildə artırılması, inhisarçılıq meyilləri və rəqabətin pozulması kimi hallar, əgər hüquqi mexanizmlərlə vaxtında qarşısı alınmasa, bu, sosial narazılıqların artmasına və ərzaq təhlükəsizliyinə mənfi təsir göstərə bilər. Məhz bu səbəbdən dövlət qurumları tərəfindən bazarın daimi monitorinqi, qiymət dəyişikliklərinin izlənməsi və pozuntu hallarına qarşı adekvat tədbirlərin görülməsi zəruridir. Hazırda bu sahədə əsas funksiyaları İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidməti, Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi və digər müvafiq qurumlar həyata keçirir. Bu orqanlar tərəfindən nəzarət tədbirləri aparılır, inhisarçılıq və qiymət manipulyasiyası ilə bağlı pozuntular aşkarlandıqda hüquqi sanksiyalar tətbiq olunur (Food and Agriculture Organization (FAO), 2023).

Lakin təcrübədə bu nəzarət mexanizmlərinin tam effektiv işləməməsi bəzi problemləri ortaya çıxarır. Bir sıra hallarda bazarda fəaliyyət göstərən iri ticarət şəbəkələri və topdansatış müəssisələri qiymətlərin formalaşdırılmasında qeyri-şəffaf üsullardan istifadə edir. Bu isə son nəticədə

vətəndaşların ərzaq məhsullarına əlçatanlığını azaldır və sosial ədalətsizlik yaradır. Digər tərəfdən, qanunvericilik tez-tez dəyişən bazar dinamikasına uyğun gəlmədikdə və ya tətbiq prosesində çeviklik olmadıqda, hüquqi çərçivə real vəziyyəti tənzimləməkdə aciz qalır (Abbaszadə, 2024).

Bütün bunlar göstərir ki, qida sektorunda qiymət siyasətinin hüquqi tənzimlənməsi sahəsində həm normativ baza, həm də icra mexanizmləri baxımından bəzi təkmilləşdirmələrə ehtiyac vardır. İlk növbədə, hüquqi aktların bazarın real şəraitinə uyğunlaşdırılması vacibdir. Bazarın dinamikası, inflyasiya səviyyəsi, istehsal və idxal şərtləri nəzərə alınaraq qanunvericilik dövrü şəkildə yenilənməlidir. İkinci olaraq, rəqəmsal texnologiyalar və süni intellekt əsaslı monitoring alətləri vasitəsilə qiymət dəyişikliklərinə nəzarət daha çevik və dəqiq həyata keçirilə bilər. Bu, hüquqi nəzarətin şəffaflığını və operativliyini artırır (World Bank, 2021).

Bundan əlavə, istehlakçıların maarifləndirilməsi və hüquqi biliklərinin artırılması da qiymət siyasətinin düzgün tətbiqində mühüm rol oynayır. İstehlakçılar öz hüquqlarını bilmədikdə, bazarda baş verən qiymət manipulyasiyalarına qarşı adekvat reaksiya verməkdə çətinlik çəkirlər. Bu isə hüquq pozuntularının artmasına zəmin yaradır. Bu baxımdan, ictimai iştirakçılıq və vətəndaş cəmiyyətinin aktivliyi təşviq edilməlidir. Qiymət artımı və keyfiyyətsiz məhsullar barədə ictimai nəzarətin gücləndirilməsi hüquqi mexanizmləri tamamlayacaq vacib addım ola bilər (Quliyev, 2000).

Bazar münasibətlərinin şəffaf şəkildə tənzimlənməsi üçün sahibkarlar da hüquqi normalara riayət etməyə təşviq olunmalıdır. Dövlət qurumları tərəfindən maarifləndirmə tədbirləri, təlimlər və təşviqedici mexanizmlər vasitəsilə sahibkarların qanunvericiliyə uyğun fəaliyyət göstərməsi üçün şərait yaradılmalıdır. Həmçinin qiymətlərin formalaşdırılmasında şəffaflıq təmin olunmalı, məhsulların maya dəyəri, daşınma və digər xərclər barədə məlumatlar açıq şəkildə təqdim edilməlidir. Bu, istehlakçıların məhsulun qiyməti ilə bağlı obyektiv fikir formalaşdırmasına imkan verir və bazarda etimadı artırır (Quliyev, 2006).

Qiymət siyasətinin formalaşmasında hüquqi çərçivənin səmərəliliyi yalnız qanunların olması ilə deyil, həm də onların düzgün və ədalətli tətbiqi ilə ölçülür. Hüquqi mexanizmlərin tətbiqində fərqliliklər, selektiv yanaşmalar və cərimələrin sistemli olmaması səmərəliliyin azalmasına səbəb olur. Belə halların qarşısının alınması üçün hüquqi nəzarət orqanlarının institusional gücləndirilməsi və onların hesabatlılıq səviyyəsinin artırılması vacibdir. Dövlət orqanları tərəfindən qiymət dinamikası, bazar strukturu və hüquqi müdaxilələrə dair dövrü hesabatların hazırlanması ictimai nəzarəti və şəffaflığı təmin edə bilər (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti, 2022; Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi, 2023).

Nəhayət, bu sahədə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və uyğun elementlərin yerli şəraitə inteqrasiyası da qiymət siyasətinin hüquqi tənzimlənməsində faydalı ola bilər. Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə ərzaq təhlükəsizliyi, qiymət sabitliyi və istehlakçı hüquqları sahəsində uğurlu hüquqi və institusional modellər mövcuddur. Bu təcrübələrin öyrənilməsi və yerli şəraitə uyğunlaşdırılması Azərbaycan qida sektorunda qiymət siyasətinin daha səmərəli və ədalətli həyata keçirilməsinə töhfə verə bilər (Hacıyeva, Babakişiyeva, Xəlilov, 2023).

Qida sektorunda qiymət siyasətinin formalaşmasında hüquqi çərçivənin səmərəliliyi sosial sabitliyin və iqtisadi davamlılığın əsas təminatlarından biridir. Bu sahədə hüquqi mexanizmlərin çevik, şəffaf və effektiv olması təkcə bazarın tənzimlənməsinə deyil, həm də vətəndaşların rifahına, ərzaq məhsullarına əlçatanlığa və cəmiyyətin ümumi məmnuniyyət səviyyəsinə birbaşa təsir göstərir. Mütərəqqi hüquqi çərçivə, səmərəli nəzarət və aktiv ictimai iştirak birlikdə ədalətli və dayanıqlı qiymət siyasətinin formalaşmasının əsas şərtləridir (İsmayılov, 2024).

Nəticə

Qida sektorunda qiymət siyasətinin formalaşmasında hüquqi çərçivənin rolu həm sosial, həm də iqtisadi baxımdan həyati əhəmiyyət kəsb edir. Ərzaq məhsulları insanların gündəlik tələbatını ödədiyi üçün bu sahədə qiymətlərin ədalətli və şəffaf şəkildə tənzimlənməsi birbaşa əhəlinin rifahına təsir göstərir. Qiymət siyasətinin hüquqi əsaslarla idarə olunması həm istehlakçı hüquqlarının qorunması, həm də sağlam bazar mühitinin formalaşdırılması baxımından zəruridir.

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycanda bu sahədə kifayət qədər normativ-hüquqi baza mövcuddur. Lakin qanunvericiliyin tətbiqi zamanı yaranan çətinliklər, nəzarət mexanizmlərinin qeyri-kafi işləməsi, eləcə də bazarın sürətlə dəyişən dinamikasına hüquqi sistemin adaptasiya ola bilməməsi bəzi problemlərə yol açır. Bu səbəbdən hüquqi çərçivənin yalnız mövcudluğu deyil, onun effektiv və çevik tətbiqi əsas amil kimi ön plana çıxır.

Nəticə olaraq, qida sektorunda qiymət siyasətinin uğurlu şəkildə tənzimlənməsi üçün hüquqi çərçivənin təkmilləşdirilməsi, nəzarət sisteminin gücləndirilməsi, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və ictimai nəzarətin artırılması mühüm rol oynayır. Hüquqi sistemin şəffaf, ədalətli və dinamik olması həm bazarda sabitlik yaradacaq, həm də əhəlinin sosial rifahını təmin edəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, V. H., & Səfərli, T. H. (2021). Ərzaq və qida məhsulları bazarının tənzimlənməsində maliyyə mexanizmləri. *Audit Journal*, (4).
2. Abbaszadə, F. V. (2024). Azərbaycan Respublikasında qida təminatının inkişafının xüsusiyyətləri və meylləri. *Audit Journal*, (3).
3. European Commission. (2022). *Agricultural markets and prices in the EU*. Brussels: Directorate-General for Agriculture and Rural Development.
4. Food and Agriculture Organization (FAO). (2023). *The State of Agricultural Commodity Markets 2023*. Rome: FAO.
5. Hacıyeva, N. A., Babakişiyeva, S. F., & Xəlilov, T. M. (2023). Qiymətlərin dövlət tənzimlənməsinin obyektləri, forma və metodları. *Interdisciplinary Science Studies*, (2).
6. İsmayılov, R. (2024). Dövlətin qiymətə təsirinin forma və metodları. *Qiymət və Qiymətləndirmə*.
7. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi. (2023). Tənzimlənən qiymətlər haqqında. *De Jure*.
8. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. (2022). *Ərzaq məhsullarının qiymətinə dövlət nəzarəti haqqında qərar*. Bakı: AR NK.
9. Niftiyev, İ. (2021). Azərbaycan iqtisadiyyatı tənəzzül (1991–1994) və keçid (1995–2004) dövründə: əsas iqtisadi hadisələrin qısa icmal. *Academia.edu*.
10. Quliyev, F. V. (2006). *Ərzaq bazarının tənzimlənməsinin prioritet istiqamətləri* [Dissertasiya]. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Kənd Təsərrüfatı İqtisadiyyatı və Təşkilatı İnstitutu.
11. Quliyev, İ. Q. (2000). *Aqrar istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsində qiymət tənzimlənməsinin rolu* [Dissertasiya]. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti.
12. World Bank. (2021). *Food Security and COVID-19*. Washington, DC: The World Bank Group.

Daxil oldu: 10.02.2025

Qəbul edildi: 28.04.2025